

לע"נ ולאורו של מורנו הרב אלישע וישליצקי זצ"ל

הברית מאפייניה ולשונותיה

הרב איתן שנדורפי

א. מדוע כורתיים ברית?

1. "לקוטי תורה" לאדמו"ר הזקן פרשת נצבים אות ב (דף מד עמודה ב): לעברך בברית - הענין כמו למשל שני אוהבים, שכורתיים ברית ביניהם שלא תפסק אהבתם. שאילו היה הדבר שהאהבה תלויה בו קיים לעד, לא היו צריכים לכריתת ברית ביניהם. אלא, לפי שיראים שמא יבוטל הדבר ובטלה האהבה, או שמא יגרום איזה מניעה מבחוץ. ועל ידי כריתת הברית תהיה אהבתם נצחית, כל תימוט עולם ועד, ולא יפרידם שום מניעה מבית ומחוץ. והיינו מפני שעושים קשר אמיץ וחזק, שיתיחדו ויתקשרו באהבתם בקשר נפלא, ולמעלה מן הטעם והדעת. שאף שעל פי הטעם והדעת היה צריך לפסוק האהבה, או לגרום איזה שנהא, אף על פי כן, מחמת כריתת הברית מוכרח להיות אהבתם לעד קיימת. ועל כל פשעים תכסה אהבה זו, וקשר אמיץ זה, לפי שבאו בברית והתקשרות, כאילו נעשו לבשר אחד. וכמו שלא יוכל לפסוק אהבתו על עצמו, כך לא יפסוק מעל חברו... והנה ככל המשל הזה עשה לנו ד' אלקינו, דכתיב: 'הנה אנכי כרת ברית, נגד כל עמך אעשה נפלאות' (שמות לד, יד). פירוש: למעלה מן הטעם והדעת, וכמו שאמר דוד ליהונתן: 'נפלאות אהבתך לי מאהבת נשים' (שמ"ב א, כו). כי על ידי י"ג מידות הרחמים שהמשיך משה רבנו עליו השלום נעשה כביכול כריתת ברית והתקשרות להקב"ה עם ישראל לעורר את האהבה 'וסלחת' וכו' (שמות לד, ט), שלא יהיו עוונותיכם מבדילים וכו', 'כי חלק ד' עמו' (דברים לב, ט).

2. רש"י דברים כט, יב: והוא יהיה לך לאלקים - לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת, לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו, אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם.

ב. מה משמעות המלה "ברית"?

1. ראב"ע בראשית ו, יח: ...וטעם 'ברית' - הסכמה ודבר שבחרו שנים, מגזרת: 'ברו לכם איש' (שמ"א יז, ח). והמלה בסמוך ובמוכרת שוה, וכן: 'שבית יעקב' (תהלים פה, ב), 'ובנותיו בשבית' (במדבר כא, כט). ויש אומרים כי 'ברית' גבול כרות.
2. ספר השרשים לרד"ק: ברית - יש אומרים כי התי"ו מומרת בה"א, כמו 'שבית', והוא מן: 'וברא אותה בְּחַרְבוֹתָם' (יחזקאל כג, מז), ואף על פי שכתוב באל"ף ענינו כריתה.

ג. מה התוקף של הברית?

1. במדבר רבה ט, מז: אין ברית אלא שבועה, כמה דתימא: 'כי שם נשבעו שניהם ויכרתו ברית בבאר שבע'.
2. ראב"ע בראשית ו, יח: והקמתי את בריתי - לאות שד' נשבע לו שלא ימות במבול הוא ובניו.
3. ראב"ע בראשית טו, יז: בין הגזרים - בין הבתרים, וזאת היא השבועה.
4. רש"י בראשית כד, ז: ואשר נשבע לי - בין הבתרים.
5. רש"י בראשית כו, לג: שבעה - על שם הברית.
6. רמב"ן דברים כח, ט: יקימך ד' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך - יקרא שבועה הברית אשר כרת עמהם בהר סיני על כל הדברים האלו, כי שם נאמר: 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש' (שמות יט, ו). או שהברית אשר כרת עם אברהם: 'להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו' (בראשית יז, ז), יכלול זה. וכן אמר: 'למען הקים אותך היום לו לעם, והוא יהיה לך לאלקים, כאשר דבר לך, וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב' (להלן כט, יב), כי לכולם בא בברית.
7. רמב"ן שם כט, ט: טעם 'אתם נצבים היום לפני ד' אלקיכם' - שאתם עומדים ומזומנים לפני ד' כדי לעמוד בבריתו, כי לקבל התורה בבאורה נאספו אליו. או שהיו עומדים לפני הארון. והברית הוא השבועה והאלה אשר יזכיר: 'לעברך בברית ד' אלקיך ובאלתו'.

לע"נ ולאורו של
מורנו הרב אלישע
וישליצקי זצ"ל

ד. מה ההבדל בין הבטחה טובה של ד' לבין שבועה או ברית של ד'?

1. **רמב"ן בראשית ו, יח:** והברית הוא דבר ד' כשיגזור אומר בלא תנאי ושיור ויקיים.
2. **ראב"ע בראשית טו, ז:** כי טעם שבועת ד' שיהיה הדבר בלי תנאי, כי כלל כל הנבואות הם על תנאי.
3. **רמב"ן שם, ח:** ביקש אברהם שידע ידיעה אמיתית שיירשנה, ולא יגרום חטאו או חטא זרעו, למנעה מהם. או שמא יעשו הכנענים תשובה, ויקויים בהם: 'רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוך ולהאביד, ושב הגוי והוא מרעתו, ונחמתי על הרעה' (ירמיהו יח, ז-ח), והקב"ה כרת עמו ברית שיירשנה על כל פנים.
4. **רמב"ן שם, יח:** והוסיף לכרות לו ברית עליהן שלא יגרום החטא.
5. **חזקוני שם, ט:** כל הבטחותיו של הקב"ה על תנאי הם, אם יקיימו מצוותיו... לכן ביקש הברית מאת הקב"ה, שהרי שבועותיו בלא תנאי הם.
6. **ספורנו שם, ט:** קחה לי עגלה - לכרות ברית, למען יהיה דברי גזר דין שיש עמו שבועה, שאינו מתקרע, כדבריהם ז"ל.
7. **משנה תורה לרמב"ם, הלכות יסודי התורה פ"י ה"ד:** דברי הפורענות שהנביא אומר, כגון שיאמר: 'פלוני ימות', או: 'שנה פלונית רעב', או: 'מלחמה', וכיוצא בדברים אלו - אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים: 'הנה דבר ולא בא'. שהקב"ה ארך אפים ורב חסד, ונחם על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם, כאנשי נינוה, או שתלה להם, כחזקיהו. אבל אם הבטיח על טובה, ואמר שיהיה כך וכך, ולא באה הטובה שאמר - בידוע שהוא נביא שקר. שכל דבר טובה שיגזור הא-ל, אפילו על תנאי - אינו חוזר.
8. **מסכת ברכות דף ד ע"א:** ר' יעקב בר אידי רמי: כתיב: 'והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך' (בראשית כח, טו), וכתיב: 'ויירא יעקב מאד' (בראשית לב, ז)! אמר: שמא יגרום החטא.
9. **רש"י בראשית לב, יא:** קטנתי מכל החסדים - נתמעטו זכותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא, שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא, ויגרום לי להמסר ביד עשו.
10. **הקדמת הרמב"ם למשנה:** אבל זה שיעקב פחד, וד' כבר ייעדו בטובה, כמו שאמר לו: 'והנה אנכי וכו', ומצאנוהו שירא פן ימות, כמו שאמר: 'ויירא יעקב מאד' וכו', ואמרו החכמים בזה שהוא ירא מכח עוון שיתחייב בו מיתה, והוא אומרם: 'קא סבר שמא יגרום החטא', והרי יורה זה שד' פעמים ייעד בטובה גם כן, ויגברו העוונות ולא תתקיים זאת הטובה - דע שזה אמנם יהיה במה שבין ד' ובין הנביא, אבל שיאמר ד' לנביא שייעד בני אדם בטובה מוחלטת, ואחר כן לא תתקיים הטובה - הרי זה בטל ולא יהיה, לפי שלא היה נשאר מקום לאמת בו הנבואה, והוא כבר נתן לנו בתורתו עיקר שהוא יבחן בצדק יעדיו.

ה. מה משמעות המושג "אות ברית"?

1. **רמב"ן בראשית ט, יב:** ...ואם תבקש מה טעם בקשת להיות אות, הנה הוא כטעם: 'עד הגל הזה ועדה המצבה' (להלן לא, נב). וכן: 'כי את שבע כבשות תקח מידי, בעבור תהיה לי לעדה' (להלן כא, ל).
2. **ספר העיקרים ד, מה:** ויעשו להם איזה אות, שיהיה קיומו מורה על הברית, כמו העד המעיד על הדבר.
3. **מלבי"ם בראשית ט, יב:** אחר שכרת עמו הברית, [שהברית היא עצמה השבועה שאמר 'אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ', כי עם כריתת ברית בא שבועה תמיד] נתן לו אות על קיום הברית. שהאות הוא דבר שיעשו כורתי הברית לסימן על זכרון הברית שלא ישכח, ועל זה אמר: 'זאת אות הברית'.
4. **אות לדורות ואת לשעה**

ו. מה משמעות הביטוי "לכרות ברית"?

"הכתב והקבלה" בראשית טו, יח: לשון 'כריתה' המחובר עם 'ברית'... לדעת המפרשים הוא קשה ההיתוך [כלומר: קשה ההבנה]. כי איך יונח כריתת והבדלת דבר המתאחד לשני חלקים, להורות על דבקות ואהבת הצדדים?! ויותר היה ראוי לכמו זה דבקות והתאחדות שני דברים הנפרדים!

שם 'ברית' על משקל 'שבית': 'ובנותיו בשבית' (במדבר כא, כט), והוא לשון ברירה. והוא מה ששני צדדין בוררין להם איזה דבר שיהיו שניהם מחוייבים בו בפרטות, הן קיום או שלילה, חוץ מן החיובים שכל אדם מחוייב לחברו מצד המוסר והחברה המדינית. הנה החיוב ההוא יקרא: 'ברית', על שם שנתברר ביחוד להיות משותף בין הצדדים, והוא הנושא. ופעל הברירה של אותו החיוב יקרא: 'כריתה', דהיינו כריתת דבר פלוני וחיתוכו משאר דברי רשות שבין בני אדם, שכולם הם רשות, וזהו לבדו נכרת מהם, ונעשה חיוב... והוא ענין כל כריתות ברית שבמקרא. כי החיוב ההסכמי המוברר בין הצדדים יקרא: 'ברית', וההגבלה לעשות את הדבר ההוא מחוייב יקרא: 'כריתה', והצדדים העושים זה יקראו: 'כרתי ברית'.

ז. מה משמעות ביתור הבהמה והמעבר בין בתריה?

1. רש"י בראשית טו, י: ...דרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה, כמה שנאמר להלן: 'העוברים בין בתרי העגל' (ירמיהו לד, יט), אף כאן: 'תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים' (לקמן פסוק יז), הוא שלוחו של שכינה, שהוא אש.

2. רש"י ירמיהו לד, יח: העגל אשר כרתו לשנים - כשחזרו וכבשום, כרתו כולם ברית למרוד במקום, וכרתו העגל לשנים ועברו בין בתריו, למרוד בו, והיא היתה ברית חזקה וגמורה, לאמר: 'ככה יתברר ויחלק העובר עליה'.

3. רבנו בחיי בראשית טו, יח: והברית הוא שעוברין בין בתרי הבהמה, וכענין שכתוב: 'העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו' (ירמיהו לד, יח)... כמו שאמר: 'יהי מבותר כבהמה זו מי שיעבור על השבועה'.

וברית שהוא כזה אינו נופל בשכינה ח"ו. אבל הכוונה בברית הזאת כאשר תהיה אצל ד' יתברך - כי כשם שאי אפשר שיהיו בתרים חוזרים לכמות שהיו, כך אי אפשר שתתבטל מתנתו יתברך.

4. ספר העיקרים ד, מה: הטעם לפועל הזה בכריתת ברית הוא, שכריתת הברית הוא קשר קיים בין שני אנשים כורתי ברית, לקשר ולדבק האהבה ביניהם, עד שיהיו שניהם כאילו הם גוף אחד, וישמור כל אחד את חברו כשמירתו את עצמו. לפיכך היו כורתיים בעל חיים לשנים, ועוברים בין הבתרים, לאות כי כמו ששני הבתרים ההם היו גוף אחד... והיה כל חלק מרגיש בצער חברו... ולא הפריד בין שני אלו החלקים רק המות, כן שני האנשים כורתי הברית יהיו כגוף אחד בהיותם בחיים ולא יפריד ביניהם רק המוות... וכריתת הברית עמו - שיהיה עמו בצרה ויצטער בצערו, כמו שהגוף האחד יצטער כולו בצער אבר אחד ממנו, על דרך שאמרו רבותינו שהשכינה מצטערת בצערם של ישראל.

5. רש"י דברים כט, יא: לעברך בברית - דרך העברה. כך היו כורתי בריתות עושין: מחיצה מכאן, ומחיצה מכאן, ועוברים בינתיים, כמו שנאמר: 'העגל אשר כרתו לשנים, ויעברו בין בתריו' (ירמיהו לד, יח).

ח. מה משמעות דם הברית בהר סיני?

1. ויקרא רבה ו, ה: אמר רבי יצחק: מלך כשהוא משיביע את לגיונותיו - אינו משיביען אלא בסייף. כלומר: שכל העובר על התנאים הללו - יהא הסייף הזה עובר על צוארו. כך: 'ויקח משה חצי הדם' (שמות כד, ו).

2. חזקוני שמות כד, ח: הנה דם הברית - שנחלק לשני חצאין, שכן דרך כורתי ברית, שנאמר: 'העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו' (ירמיהו לד, יח). ומה שלא כרת ברית בין בתרי הבהמה, כמו שמצינו גבי אברהם אבינו, היינו טעמא להודיעם שיפרע מהם בדם אם לא יקיימו תנאם. וכן הוא אומר: 'והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית' (ויקרא כו, כה).

3. רבנו בחיי שמות כד, ח: ולמה כרת הקב"ה עמהם ברית בדם? רמז להם אם אתם מקיימים את התורה - מוטב, ואם לאו - הריני מתיר דמכם לכרת ולמיתת. זה כתב רבינו חננאל ז"ל.

4. רמב"ן שם: ואז זרק עליהם חצי הדם (פסוק ח), כי זאת את הברית לבא השניים בחלקים שוים.

5. **ספורנו שם, ו:** וחצי הדם זרק על המזבח - עשה את המזבח כשליח הא-ל יתברך לכבוד הברית, ובכן קיבל חצי הדם, וחציו האחר נזרק על העם הנכנסים עמו לברית.

6. **מלבי"ם שם, ו:** ונכנסו לברית כדרך כורתי ברית על ידי הדם שנחצה, והיה חציו לד' שיכנס אל חיוב הברית מצדו, וחציו על העם להכניסם בחיוב הברית מצדם.

7. **ראב"ע שמות כד, ח:** ויזרק על העם - כמו: 'ויז על אהרן ועל בגדיו' (ויקרא ח, ל), ובו היתה קדושתו.

8. **רבנו בחיי שמות כד, ח:** ויקח משה את הדם ויזרוק על העם - הזה הדם עליהם כדי שיכנסו בברית עם הקב"ה בדם, ואותו כתם הדם שעל בגדיהם קרא הכתוב 'עדי', לפי שהיה עדי להם, וכבוד גדול, והיה להם עדות ואות שנכנסו בבריתו של הקב"ה. ועל כן כשחטאו בעגל ועברו על הברית, אמר להם: 'הורד עדיך מעליך' (שמות לג, ה), כלומר שישירו מעליהם אותם הבגדים שהיו עדי להם. וזהו שאמר: 'ויתנצלו בני ישראל את עדיהם' (שם, ו), אותם הבגדים שנזרק עליהם דם הברית, שהיה עדות ואות בין הקב"ה ובניהם... וכן פירש רש"י היה מזה על בגדיהם מן הדם, והיה הענין להחשיבם, כענין שכתוב באהרן: 'והיזת על אהרן ועל בניו ועל בגדיו ועל בניו' (שם כט, כא).

ט. על מה נכרתה ברית בין הבתרים?

1. **רש"י בראשית טו, י:** ויבחר אתם - חלק כל אחד לשני חלקים.

ואין המקרא יוצא מידי פשוטו, לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ, כדכתיב: 'ביום ההוא כרת ד' את אברם ברית לאמר' וגו' (לקמן פסוק יח), ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה, כמה שנאמר להלן: 'העוברים בין בתרי העגל' (ירמיהו לד, יט), אף כאן: 'תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים' (לקמן פסוק יז), הוא שלוחו של שכינה, שהוא אש.

2. **רמב"ן בראשית טו, יב:** והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו - דרשו בו רמז לשעבוד ארבע גלויות, כי מצא הנביא בנפשו אימה, ואחר כך בא בחשכה, ואחר כך גדלה החשכה, ואחר כך הרגיש כאילו היא נופלת עליו כמשא כבד, תכבד ממנו. אמרו: 'אימה' - זו בבל, 'חשכה' - זו מדי, שהחשיכה עיניהם של ישראל בצום ובתענית, 'גדולה' - זו מלכות אנטיוכוס, 'נופלת עליו' - זו אדום. והיה הענין הזה לאברהם, כי כשהקב"ה כרת עמו ברית לתת הארץ לזרעו לאחוזת עולם, אמר לו כמשייר במתנתו, שארבע גלויות ישתעבדו בבניו וימשלו בארצם, וזה בעל מנת אם יחטאו לפניו. ואחרי כן הודיעו בבאור גלות אחרת שיגלו תחילה, שהוא גלות מצרים, שכבר נענש בו.

י. על מה נכרתה ברית המילה?

1. **רש"י בראשית יז, ב:** ואתנה בריתי - ברית של אהבה וברית הארץ, להורישה לך על ידי מצוה זו.

2. **רש"י שם, ז:** והקמותי את בריתי - ומה היא הברית? להיות לך לאלקים.

3. **רש"י שם, ח:** לאחזת עולם - ושם אהיה לכם לאלקים, אבל הדר בחוץ לארץ כמי שאין לו אלוה.

4. **מסכת ברכות דף מח ע"ב - מט ע"א:** תניא רבי אליעזר אומר: כל שלא אמר: 'ארץ חמדה טובה ורחבה' בברכת הארץ, ומלכות בית דוד בבונה ירושלים - לא יצא ידי חובתו.

נחום הזקן אומר: צריך שיזכור בה ברית [רש"י]: שעל ידי ברית ניתנה לאברהם, בפרשת מילה: 'ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגריך'.

רבי יוסי אומר: צריך שיזכור בה תורה [רש"י]: שאף בזכות התורה והמצוות ירשו את הארץ, שנאמר: 'למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ' (דברים ח, א).

...וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ, ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו.

לסיכום: עיין במאמרים על ה"ברית" ב"הדר התורה": **בפרשת לך לך:** ברית בין הבתרים. ברית המילה.

בפרשת וארא: הברית עם האבות. **בפרשת משפטים:** הברית המיוחדת על שילוח העבדים. הברית בסיני.

בפרשת כי תשא: ברית השבת. עשרה דברים נאמר בהם "ברית".

בפרשת ואתחנן: האם מותר לכרות ברית עם גויים? **בפרשת עקב:** הברית והחסד אשר נשבע ד' לאבותינו.

בפרשת נצבים: מה משמעות הביטוי "לעבור בברית" ומה משמעות הביטוי "לכרות ברית"?